

Mirja Miettinen

EN BRONSÅLDERS HOLKYXA FRÅN JEPPO (JEPUA)

Abstract

The article is on a Mälär type bronze axe found in the Jungar village in Jepua (present Uusikaarlepyy rural commune), Ostrobothnia, in 1979. The circumstances of the find and its relationship to other finds of Mälär axes from Finland are discussed. In outlining the Bronze Age environment of the find area it can be observed that the find location (elevation c. 22,5 – 25 asl) was still under water at the end of the Bronze Age. The axe is probably of western import and the many Bronze Age type burial cairns in the vicinity connect the area to the West Finnish Bronze Age culture.

Mirja Miettinen, Ulvilantie 27 D 67, SF-00350 Helsinki 35

Hösten 1979 tillväxte antalet metallföremål från Finlands bronsålder med en holkyxa av sk. Mälär-typ (NM 20650), funnen i Jeppo, Österbotten.

Jordbrukaren Lars-Erik Elenius hittade i början av september vid potatisupptagning ett metallföremål, en holkyxa av brons, som inlöstes till staten för 1.000 mk. Fyndplatsen ligger i Jeppo socken, numera Nykarleby storkommun, i Jungar by på lägenhet nr 9:62. Platsens läge är: grundkarta 2312 06 JEPPO, x = 7032 02, y = 435 38. Platsen ligger på en jämn odlingslätt på östra sidan av Lappo å, c. 700 m ifrån åstranden. Järnvägen Seinäjoki-Karleby går mellan ån och fyndplatsen, ca 150 m ifrån densamma. 8,7 km mot nordväst ligger Jeppo kyrka.

Terrängen kring Lappo å är både på Jeppo och söderut på Alahärmä-sidan mycket flat och jämn. Odlingarna och den nutida bosättningen koncentrerar sig kring ån. Större skog- och mossmarker ligger längre mot ost och norr samt väst-sydväst. I den sistnämnda riktningen består terrängen av berg och moränbackar som ställvis når till 35–40 m:s höjd över havsytan. Ådalens höjdnivå ligger i dessa trakter i allmänhet mellan 20–25 m.

Jordmånen på fyndplatsen består av mycket fin sandjord. Enligt upphittaren kom föremålet

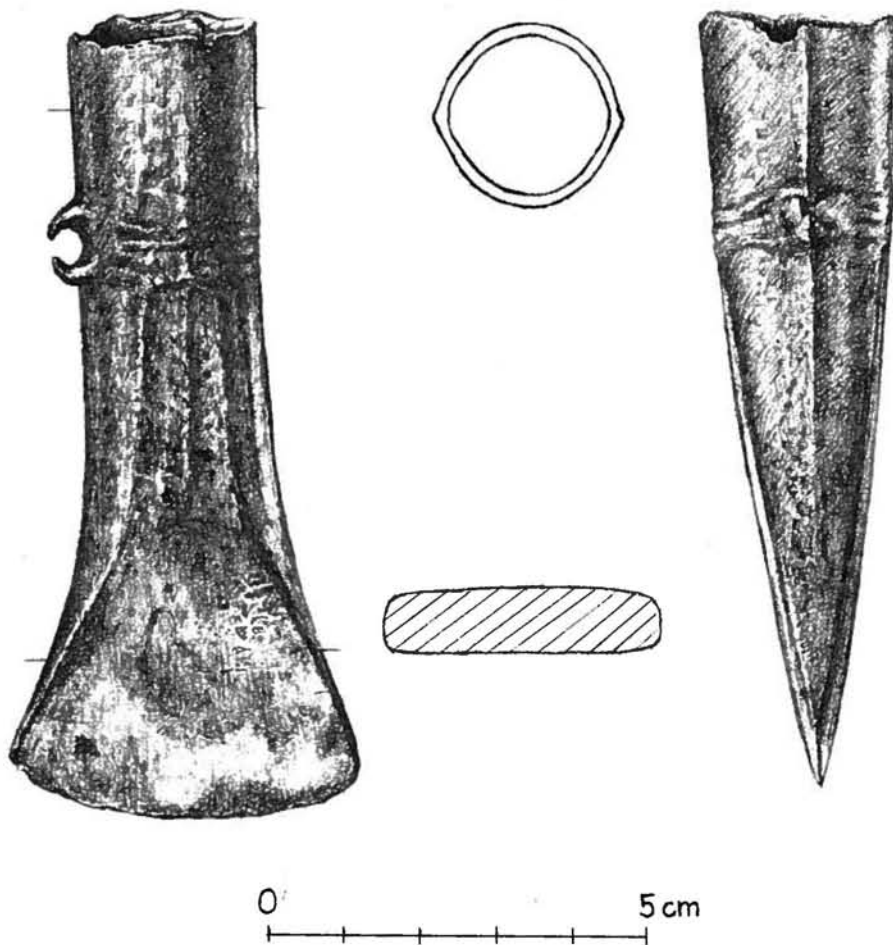
fram i en "potatiströska" vid maskinell potatisupptagning och torde däremot ha legat i matjorden. Höjden på fyndstället är enligt grundkartan mellan 22,5 och 25 m öhy.

Bronsyxans största längd är 105 mm, största bredd vid eggen 45 mm. Den runda holkens diameter är 25 mm. DRYGT 20 mm nedanför holkens rand är fyra svagt antydda horisontala vulster, som tillsammans bildar en 9 mm bred zon runt yxan. På ena sidan vid denna zon är en liten, i mitten öppen länk (söndersliten eller misslyckad vid gjutning?). Dess längd är 11 mm och bredd 5 mm. En mycket svagt antydd vertikal mittvulst skär genom de fyra horisontala vulsterna på båda sidor. Nedan om den horisontala zonen på båda sidor om mittvulsten är två likaså mycket svagt antydda, något snedgående vulster. Yxan i helhet är gjuten.

Yxeggen breder ut sig ganska tydligt. Den är svängd och något asymmetrisk, vilket kan bero på slitningen? Båda egghörnen är rundade.

Föremålets yta är täckt av grönaktig oxidering. Vid vulsterna, egghörnen och gjutsömmen på sidorna kan bronsens gulaktiga färg urskiljas. Vid okulär granskning kan man på ytan urskilja även skrämor och fårör, som har kommit till senast vid potatisupptagningen.

Yxan ingår i Edgrens förteckning om nya me-

En holkyxa av Mälartyp (NM 20650) funnen i Jeppo, Österbotten. Teckning R. Ahola.

tallföremål från bronsåldern (EDGREN 1981). Närmare uppgifter om fyndomständigheter eller andra kommentarer föreligger emellertid inte.

Jeppo-yxan uppfyller alla kriterier, som har ställts en yxa av den mellansvenska Mälartypen (MEINANDER 1954, 24–39, BAUDOU 1960, 19) Av de i vårt land förut funna elva holkyxor, som kan räknas till Mälartypen hör enligt Meinander fyra exemplar till den typiska, mellansvenska gruppen (MEINANDER 1954). De är yxor från Sund (NM 8940), Saltvik (Ål. Mus. 106), Kimito (NM 800) och Västanfjärd (NM 11588). Av dessa är yxan från Kimito närmast Jeppo exemplaret (MEINANDER 1954, Taf. 9:a-h).

De övriga Mälartyp-yxor funna i vårt land är atypiska lokala varianter. De är yxor från Lojo (NM 8330), Kiukais (NM 6610), Nakkila (NM

2151), Harjavalta (TALLGREN 1916, 157 bild 9) Laihela (MEINANDER 1954, 27 Abb 9), Kaukola (NM 2535:1) och Valkjärvi (NM 2298:193). Av dessa har yxor från Nakkila och Valkjärvi senare även räknats till den östpreussiska Skandau-typen. Yxor från Harjavalta och Laihela är förkomna och endast teckningar av dem är bibehållna. De kan därför ej med säkerhet närmare bestämmas. Laihela-yxan har ändå hänförs till de lokala varianterna tillverkade i Finland. Utom yxor har två gjutformar för yxor av Mälartyp hittats i Norra-Österbotten (MEINANDER 1954, 25–26).

I Sverige dateras Mälartyp-yxor till bronsåldersperioderna IV–V (BAUDOU 1960). I Finland har Meinander ansett typen höra till perioderna V–VI och hans åsikt har senare delats bl.a. av Salo (SALO 1981).

De typiska mellansvenska Mälar-yxorna i vårt land har hittats i landets sydvästliga delar och på Åland, alltså i trakter som kanske mest nåddes av den västliga metallimporten. Däremot har Meinander framfört, att de lokala varianterna huvudsakligen tillverkades på sådana områden, som inte tillräckligt nåddes av denna import. Salo gör ändå uppmärksam på, för Satakundas del, att området under senare delen av bronsåldern hade mycket tydliga kontakter med Mellan-Sverige (SALO 1981, 248). De i Satakunda funna Mälar-yxorna är emellertid lokala produkter, inte tydliga importvaror.

Den bronsåldersmiljö, där Jeppo-yxan hör hemma, har varit ett flackt kustlandskap. En lång, grund havsvik vid den nuvarande Lappo ådalen har dominerat terrängen. I sydväst och väst låg gravrösen på berg och på krön av moränkullar, i grupper och enstaka. De är så många, att de utan tvekan vittnar om en bosättning i närheten.

År 1980 på sommaren undersöktes i västra Jeppo, på Mårtensberget knappt 3 km västerut från yxans fyndplats, lämningar av ett röse vid 30 m:s höjd öhy. Röset var mycket svårt skadat, endast en del av bottenstenarna låg kvar. Konstruktionen eller dimensionerna kunde därför inte mera klarläggas. Endast litet brända benbitar hittades bland bottenstenarna (se Pekka Honkans rapport vid museiverkets förhistoriska byrå, Hfors). Röset låg på berg med vid utsikt och läget kan anses typiskt för bronsålderrösen. Höjden över havet på platsen ger en datering tidigast till senare delen av bronsåldern. Bland de andra kända rösen i Jeppo-Alahärmä trakten finns flera som till sitt yttre och sitt läge i terräng kan jämföras med bronsåldersrösen t.ex. från sydvästra Finland. Några av rösen i Jeppo hör till de ståtligaste av bevarade fornlämningar i Österbotten. Inga av dessa har emellertid blivit undersökta och daterade fynd föreligger inte.

Ovannämnda rösen kring Lappo å hör till en zon av rösen, som följer landets kust från Finska vikens stränder till norra Österbotten. I sin arti-

kel om spjutspetsen från Lestijärvi behandlar Siiriäinen även dessa kuströsen och deras datering (SIIRIÄINEN 1978 a). Han framför tre kronologiska nivåer, som kan användas för preliminär datering av rösen i Österbotten. Rösen i Jeppo-Alahärmä trakten hör i enlighet därmed huvudsakligen till nivå B, vars höjd är mellan 27,5 och 40 m öhy., och vilken dateras från 1250 till 500 f.Kr., alltså till bronsåldern. Fyndplatsen för Jeppo-yxan ligger mellan 22,5–25 m, vilket betyder att platsen ännu vid bronsålderns slut var under vatten.

Edgren har nyligen fäst uppmärksamhet på fyndförhållanden för flere tidigare funna metallföremål från bronsåldern (EDGREN 1981). Tre svärd och fem yxor har hittats under sådana omständigheter, att de betyder att föremålen i tiden har hamnat i vatten. Han hänvisar till möjligheten, att sådana fynd även kan vara offerade i vatten, att de kan vara parallella till de sydiskandinaviska mossoffren, som man känner från sten- och bronsåldern. Möjligheten att föremålen av misstag har tappats i vattnet bör även tas i beaktande.

Sammanfattningsvis kan man konstatera, att Jeppo-yxan, som tillhör den mellansvenska gruppen av Mälar-yxor, hör till den västfinska bronsålderskulturen, som i södra och västra Finland samt i Österbottens kusttrakter kännetecknas av gravrösen, metallföremål och speciell bronsålderskeramik. I brist på undersökningar i Jeppo känner man ej boplatser, som skulle vara samtida med yxan och rösen. Närmaste kända boplatser ligger på Alahärmä-sidan, omkring 3 km syd-sydost från yxans fyndplats. Boplatser har där upptäckts vid inventering på lägenhet Karkaus intill Lappo å, på 27,5 m:s nivå, vilket betecknar strandnivån omkring 500 f.Kr. Fyndmaterialet, som består av plockfynd från odlingsmark, omfattar kvarts och något keramik. Den har definierats som epineolitisk Sär 2 och västfinsk Morby-keramik (SIIRIÄINEN 1978 b). Mälar-yxan från Jeppo och Karkaus-boplatserna tillhör måhända en och samma population.

LITTERATUR

- BAUDOU, E. 1960, Die regionale und chronologische Einteilung der jüngeren Bronzezeit in Nordischen Kreis. Acta Univ. Stockholmiensis. *Studies in North European Archaeology* 1.
- EDGREN, T. 1981, Lans och yxa. Kring trenne nya metallföremål från Finlands bronsålder. *Finsk Museum* 1979.

- MEINANDER, C.F. 1954, Die Bronzezeit in Finland, *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 54.
- MEINANDER, C.F. 1977, Forntiden i svenska Österbotten. *Svenska Österbottens historia* I. Vasa.
- SALO, Unto 1981. Satakunnan pronssikausi. *Satakunnan historia* I, 2. Rauma.

SIIRIÄINEN, A. 1978 a, The Bronze Age Site Anttila in Lestijärvi and the Dating of the coastal Cairns in Middle Ostrobothnia, Finland. *Suomen Museo* 1977.

SIIRIÄINEN, A. 1978 b, Archaeological shore displa-

cement chronology in northern Ostrobothnia, Finland. *Iskos* 2.

TALLGREN, A.M. 1916, Satakunnan pronssikausi I. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* XXVII.